

Charakterystyka współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa

W bieżącym numerze Biuletynu rozpoczynamy serię publikacji traktujących na temat zagrożeń bezpieczeństwa w Europie, w ramach utworzonego w SAH Działu ds. Badania Zagrożeń dla Pokoju w Europie. Jako pierwsze prezentujemy artykuły przybliżające niebezpieczeństwo związane z aktualnymi tendencjami demograficznymi na starym kontynencie oraz zagrożenie związane z odrodzeniem się postaw nacjonalistycznych i rewizjonistycznych w Niemczech. W kolejnych numerach, w ramach naszego Działu, przewidywane są m.in. artykuły przedstawiające historię myśli geopolitycznej w Polsce, a także artykuł opisujący zagrożenia ekologiczne w europejskiej części byłego ZSRR. Przed przystąpieniem jednak do lektury kolejnych artykułów, chciałbym wprowadzić czytelników w tematykę zagrożeń, przybliżyć ich typologię oraz charakterystykę, a także osadzić je w „naszych realiach”.

Okres „zimnej wojny” charakteryzował wysoki poziom stabilności i wysoki poziom zagrożenia militarnego. Tymczasem świat na początku XXI wieku charakteryzuje niski poziom zagrożenia militarnego i niski poziom stabilności. Dwubiegunowy system, oparty na wzajemnym odstraszeniu przez dwa światowe „supermocarstwa” należy do przeszłości, zaś nowy porządek światowy dopiero się wyłania.

Koniec dwubiegunowości uruchomił globalną zmianę strukturalną oraz nadał wielostronny charakter stosunkom w sferze bezpieczeństwa. System międzynarodowy oparty na relacjach pomiędzy suwerennymi państwami ulega erozji. Jesteśmy świadkami nie tylko globalizacji stosunków międzynarodowych oraz rosnącej roli organizacji ponadnarodowych, ale także rozpadu porządku międzynarodowego, opartego na niepodważalnym szacunku dla suwerennej niezależności państw. System taki funkcjonował z różnymi skutkami od Pokoju Westfalskiego z 1648 r., który zakończył wojnę trzydziestoletnią. Bezpieczeństwo międzynarodowe zależało od równowagi sił pomiędzy dużymi państwami. Przyjmowano założenie, że pojedyncze państwa są gwarantami bezpieczeństwa, pomyślności i rozwoju.

Tymczasem po zakończeniu „zimnej wojny” pojawiły się nowe zagrożenia i niebezpieczeństwa. Jednocześnie nie wszystkie dawne zagrożenia zniknęły, np. w związku z polityczną marginalizacją broni nuklearnej znacznie zmniejszyło się niebezpieczeństwo wybuchy globalnej wojny jądrowej, ale z kolei prawdopodobieństwo jej użycia w lokalnym konflikcie, jak również niebezpieczeństwo rozpowszechnienia broni nuklearnej i innych rodzajów broni masowego rażenia znacznie wzrosło.

Nie ulega wątpliwości, że obecnie najbardziej prawdopodobne zagrożenie stanowią wojny domowe i regionalne. Prawie wszystkie ważniejsze konflikty zbrojne mają jedną wspólną cechę – są natury wewnętrznej. Inne, poważne zagrożenia, to utrata kontroli nad rozwojem wypadków przez większe mocarstwa, wielostronne organizacje bezpieczeństwa i rządy państw, na których terytoriach wybuchły konflikty. Tezę taką podaje m.in. R.D. Kaplan, twierdząc, że „w miarę, jak rządy centralne w niektórych wielonarodowych państwach tracą

kontrolę nad rozwojem wypadków, państwa te pogrążają się w anarchii i zarządzanie nimi staje się bardzo trudne”¹⁷⁵.

Niszczenie środowiska naturalnego także zagraża bezpieczeństwu na skalę globalną. Główne dziedziny zwykłej działalności ludzkiej takie jak handel, komunikacja, kultura i finanse, nie wspominając o plagach społecznych – narkomania, przestępczość, epidemie, terroryzm – coraz częściej przekraczają granice narodowe i narodową suwerenność. W tych dziedzinach następuje więc ciągła globalizacja instytucji i zagrożeń. Jeżeli dodamy do tego odradzający się nacjonalizm jako potężną i bezwzględną siłę, łatwo dostrzeżemy wyzwania, jakie obecnie stoją przed organizacjami i czuwającymi na straży bezpieczeństwa.

Starając się przybliżyć charakterystykę współczesnych zagrożeń dla pokoju w Europie, rozumianych jako pochodna zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwa międzynarodowego, należy przywołać definicję samego zagrożenia bezpieczeństwa. Pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa było dawniej definiowane głównie w militarnym wymiarze. Jednak z upływem czasu i różnymi katastrofalnymi wydarzeniami, stopniowo zidentyfikowano kolejne obszary bezpieczeństwa, a co za tym idzie, także zagrożeń wobec tego stanu. Uwzględniając współczesne rozumienie bezpieczeństwa narodowego (państwa) przyjmuje się, że „zagrożeniem bezpieczeństwa państwa jest taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego lub naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.”¹⁷⁶.

Pomimo obszerności tematu, należałoby w tym miejscu wprowadzić przynajmniej pobieżny podział współczesnych zagrożeń. Spektrum zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu narodowemu i międzynarodowemu jest bardzo szerokie. Do najlepiej znanych, a zarazem najpoważniejszych, należą bez wątpienia **zagrożenia o charakterze politycznym**. Mogą one powstać w wyniku planowych i zorganizowanych manipulacji lub opóźnionych i zaniechanych działań, które prowadzą do obalenia lub osłabienia legalnie wybranych władz, do naruszenia racji stanu, interesów narodowych, czy podważenia pozycji międzynarodowej państwa. Przykładem takich działań mogą być: rozwój agresywnych ideologii czy religii, korupcja i przenikanie struktur przestępczych do władz, biurokracja, masowe migracje, czystki etniczne, a nawet spadek nakładów na bezpieczeństwo¹⁷⁷.

Powszechnie znane i rozpoznawane są **zagrożenia militarne**, chociaż, jak zaznaczono na wstępie, obecnie użycie siły zbrojnej przeciwko państwu lub porządkowi międzynarodowemu nie wiąże się z zaangażowaniem drugiego państwa czy podmiotu międzynarodowego, jak miało to miejsce w przeszłości, a przybiera np. postać ataku terrorystycznego. Można wymienić wiele form bezpośredniego użycia

---

¹⁷⁵ R.D. Kaplan, *The Coming Anarchy*, „Atlantic Monthly” 1994, nr 2, s. 54.

¹⁷⁶ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 61.

¹⁷⁷ J. Czaputowicz, *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 23.

siły jako narzędzia osiągania celów, np.: demonstracje siły, blokady militarne, dywersje, szantaże lub prowokacje militarne, a także tradycyjne formy tego zagrożenia, czyli wojny między państwami lub grupami państw¹⁷⁸.

Odmienną kategorią są **zagrożenia natury ekonomicznej** (gospodarczej). Zagrożenie tego rodzaju może ujawnić się w postaci np.: niskiego tempa rozwoju gospodarczego, utraty rynków zbytu, ograniczenia dostępu do rynku wewnętrznego, środków finansowych lub zasobów innych państw, ograniczenia dostępu do najnowszych technologii, ograniczenie wydatków na badania naukowe, niszczenia i zakłócenia pracy sieci informatycznych, przestępczości gospodarczej, kryzysu wydatków państwa¹⁷⁹.

Zagrożenia społeczne, nazywane też kulturowymi lub cywilizacyjnymi, określają niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego. Zaliczyć do tej grupy można: naruszenie praw człowieka i jego wolności, uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminacje mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych i religijnych, ograniczenie wolności mediów, nacjonalizm, rozmaite patologie społeczne, narkomanię, kryzysy demograficzne, a także masowy import obcej kultury¹⁸⁰.

Coraz istotniejsze stają się **zagrożenia ekologiczne** wywoływane działalnością człowieka lub czynnikami naturalnymi. Do tej kategorii można zaliczyć; niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych, zanieczyszczenie wody, powietrza, gleby, brak gospodarki odpadami przemysłowymi i nuklearnymi, katastrofy naturalne i przemysłowe, próby nuklearne i nowych rodzajów broni, stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych, prowadzących do zmian w atmosferze (ocieplenie klimatu, likwidacja powłoki ozonowej).

Niewątpliwie najbardziej powszechnym i aktualnym zagrożeniem bezpieczeństwa stał się **terroryzm**. Co ciekawe, był on stosowany od bardzo dawna i stanowi sprawdzoną formę działań podejmowanych przez np. Polaków podczas walki o wyzwolenie spod zaborów czy okupacji hitlerowskiej. Podobnymi metodami posługiwali się Żydzi w budowie współczesnego państwa izraelskiego. Ponadto terroryzm jest równie często stosowany wobec przeciwnika, co wobec własnych obywateli, najczęściej dla osiągnięcia celów, nie tyle wojskowych, ile na potrzeby polityki wewnętrznej państwa (*vide* zamachy w Federacji Rosyjskiej w 1999 r.). Znaczenie terroryzmu we współczesnym świecie zmieniło się jednak o tyle, że obecnie poprzez nieskrapowany dostęp do obiektów i najważniejszych urzędów w państwie, a także wobec niebezpieczeństwa zastosowania broni masowego rażenia, może on przybrać formę mega – terroryzmu.

Podsumowując tę krótką analizę współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, można zauważyć, że jakkolwiek widmo zagłady nuklearnej cywilizacji ustąpiło niemal całkowicie po zakończeniu konfrontacji „zimnowojennej”. Jednak nad światem, Europą, a więc i Polską, wciąż wisi widmo

¹⁷⁸ B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997, s. 74.

¹⁷⁹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2002, s. 89.

¹⁸⁰ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 24.

zagrożeń, w tym wielu nie istniejących precedensów w historii. Pozostaje też faktem, że zagrożenie ze strony wojskowych i cywilnych środków rażenia, będących w dyspozycji wielu państw, przede wszystkim europejskich, nadal jest bardzo realne. Może to właśnie miał na myśli Henry Kissinger mówiąc, że „zagrożenie wojenne w Europie zmniejszyło się, ale niepewność jest o wiele większa.”

Łukasz Jaskuła

Łukasz Jaskuła, magister nauk politycznych, absolwent UG. Doktorant I roku studiów doktoranckich na Wydziale Nauk Społecznych UG.